

Талдикін Олександр Васильович
доцент кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ОЛІГАРХІЧНОГО ДЕРЖАВНОГО (ПОЛІТИЧНОГО) РЕЖИМУ В КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Політико-правовий статус людини, реальність захисту власних прав та рівень розвитку політичної демократії в державі виступають підґрунтям для визначення форми державного (політичного) режиму. Суттєвим недоліком інтерпретації форми державного політичного режиму, як складової форми держави, є практика спрощеного подання його в якості лише двох основних різновидів: демократичного та недемократичного. Особливу увагу привертає необхідність визначення специфіки останнього. Загальноприйнятий поділ недемократичного режиму лише на авторитарні та тоталітарні різновиди видається не повним, щоб не сказати, примітивним підходом до розуміння сукупності тих прийомів, способів та методів, здійснення державної влади там, де демократією і не пахне. Передусім із поля зору випадають саме перехідні та латентні форми, що розвиваються в сучасних умовах. Прихований характер недемократичної влади, наявність формальних демократичних ознак є сьогодні характерною рисою олігархічної форми державного (політичного) режиму.

Ще у далекому 1911 році Роберт Міхельс у роботі «Соціологія політичної партії в умовах сучасної демократії» сформулював славнозвісний "*залізний закон олігархії*", згідно з яким демократія в принципі неможлива у великих суспільствах, коли чим більше політична організація – тим менше в ній елементів демократії і більше елементів олігархії, та де будь-який демократичний режим неминуче виродиться в олігархію [1]. Яскравим показником такого виродження є або нерозвиненість засобів прямої демократії, або свідоме їх ігнорування, нехтування ними, приниження їх ролі в забезпеченні народовладдя з боку правлячих еліт. Що можна говорити про стан прямої демократії у країнах, де не існує законів про державний референдум, коли навіть у такій державі, як Швейцарська конфедерація, яку, поза всяким сумнівом, можна вважати сучасним взірцем по проведенню загальнодержавних референдумів, забезпеченню прямого народовладдя, рішення референдуму від 9 лютого 2014 року щодо протидії масової міграції не було впроваджено, остільки воно ставило під загрозу пакет двосторонніх домовленостей з ЄС (Bilateral I) [2].

Формальне проголошення одного з різновидів демократичного політичного режиму, враховуючи елітарний характер держави, ще не передбачає дійсного істинного народовладдя, адже точка зору більшості може бути сформована за допомогою впливу ззовні, шляхом використання численних технологій «м'якої сили» (*soft power*). Еліти, як домінуючі соціальні групи, застосовують всіляку пропаганду демократичних цінностей, що знаходяться поза межами критичного осмислення, коли суспільство повинно сприймати їх лише позитивно, «на віру». Припущення існування дійсної легальної політичної еліти в сучасній державі, за умов всілякої пропаганди формальної рівності, призводить до численних нескінченних процесів маніпулювання цінністю останньої. Формальність рівності усіх перед законом, а головне, сакралізація неоліберальних цінностей демократії, ототожнення їх із соціальною справедливістю цементують ілюзію легітимності державної влади та приховують її елітарний характер, за якого простим громадянам важко відстоювати власні інтереси легальними демократичними засобами [3, с. 77–78].

У свою чергу, поява різного роду альтернативних концепцій демократій на кшталт *тоталітарної, деліберальної, етнічної, консоціальної* та інших покликана прагненням лише виправдати саму кризу народовладдя, її неспроможність подолати *синдром великого суспільства*. В такому контексті актуальним постає питання не стільки про розуміння олігархічного державного (політичного) режиму, адже олігархію розглядав ще Аристотель [4], скільки розкриття саме ідеологічного сегменту його складової. Безумовно, що ідеологічна складова олігархічного державного політичного режиму не може відкривати свою істинну сутність народові, як і його легальне формалізоване закріплення. Жодна конституція сучасних держав не містить натяків на таке панування. Разом з тим пік ідеологічної деградації професійних політиків-олігархів в очах зневіреного електорату, коли вони виступають лише в якості злочинців та негідників, породжує готовність народних мас до пошуку свого ідеалу лідера-месії шляхом екстраполяції приємних образів: героя-спортсмена, талановитого актора, популярного виконавця, що, у свою чергу, призводить до формування ще одного симулякра – *політичного шоу*, коли в якості моральних авторитетів нації правлячі еліти почина-

ють просувати далеких від політики, але популярних в інших сферах кандидатів, як носіїв, але не суб'єктів державної влади.

Але в умовах глобалізованого суспільства та проголошення ідеології ліберальної демократії непохитним взірцем, коли відкрите порушення демократичних прав і свобод буде мати неабиякий міжнародний резонанс, олігархічним правлячим елітам необхідно спиратись вже не на легалізований апарат примусу. Брудну роботу виконують не державні органи, а радикальні парамілітарні угруповання, які реалізують інтереси справжніх суб'єктів влади. Безумовно, що ідеологія радикальних мас поляризована: від ультралівої, на кшталт китайських хунвейбінів та *цзаофанів*, яких Мао застосовував у політичних репресіях в ході Великої пролетарської культурної революції 1966–1968 років, до ультраправих *ескадронів смерті*, які застосовувались для придушення опозиційних рухів терористичними методами та позасудовими розправами в деяких країнах Європи та Латинської Америки [5; 6].

Мабуть не потрібно пояснювати, що олігархічні правлячі еліти, офіційно ототожнюючи себе з ліберальними та неоліберальними колами, будуть застосовувати в якості груп тиску саме ультраправих радикалів, адже ціннісні ідеали ультраправих входять в антагоністичний дисонанс з інтересами великого капіталу, а самі вони більш підходять для підтримки тоталітарних режимів зі сформованим культм особи. Відсутність у держави монополії на примус, що виникає внаслідок такої «діяльності» ультраправих парамілітарних угруповань, не можна вважати загрозою внутрішньому суверенітету. Об'єднує загальна мета: придушення інакомислення соціально орієнтованої опозиції [7]. Платою за таке «співробітництво» буде, скоріш за все, трансформація державної ідеології у напрямку *етнократії*. Етнократія (від грец. *ethnos* — народ, плем'я, *kratos* — влада) є такою формою політичної влади, за якої управління має своєю основою примат інтересів домінуючої етнічної групи населення за рахунок інших етносоціальних груп. Зазначимо, що усі сучасні політичні режими можуть тією чи іншою мірою містити певні сегменти етнократії, але наявність такого явища, як *етнодискримінація* становить реальну загрозу правам людини та слугує чітким ідентифікатором недемократичності усього суспільства держави.

Висновки:

- однією з форм недемократичного (політичного) режиму є олігархічна форма;
- прихований характер недемократичної влади, наявність формальних демократичних ознак є однією з характерних рис олігархічної форми державного (політичного) режиму;
- ідеологічна складова олігархічного державного політичного режиму не може відкривати свою істину сутність, як і його легальне формалізоване закріплення;
- олігархічні правлячі еліти, офіційно ототожнюючи себе з ліберальними або неоліберальними колами, будуть застосовувати в якості груп тиску саме ультраправих радикалів, адже ціннісні ідеали ультраправих входять в антагоністичний дисонанс з інтересами великого капіталу;
- наслідком співпраці олігархічних правлячих еліт з радикальним парамілітарними ультраправими угрупованнями буде трансформація державної ідеології у напрямку етнократії;
- етнократія є такою формою політичної влади, за якої управління має своєю основою примат інтересів домінуючої етнічної групи населення за рахунок інших етносоціальних груп;
- наявність такого явища, як етнодискримінація, становить реальну загрозу правам людини та слугує чітким ідентифікатором недемократичності усього суспільства держави.

1. Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie. Untersuchungen über die oligarchischen Tendenzen des Gruppenlebens (A sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracy). 1911. URL: <https://archive.org/details/zursoziologiede00michgoog/page/n6> (Last accessed: 15.02.2019).

2. Bilateral Agreements I. Switzerland's European policy. URL: <https://www.eda.admin.ch/dea/en/home/europapolitik/ueberblick/bilaterale-1.html> (Last accessed: 15.02.2019).

3. Талдикін О.В. Симулякри концепцій сучасної держави. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 23 лютого 2018 р.). Дніпро. ДДУВС, 2018. С. 75–79.

4. Aristotele's Politics. Book I. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=2ahUKEwi4mv_h6eZeAhUGiaYKHUz8BWEQFjABegQIBBAC&url=http%3A%2F%2Ffiles.libertyfund.org%2Ffiles%2F819%2F0033-02_Bk_SM.pdf&usq=AOvVaw0u3fR36nY8IZtPUx58XID (Last accessed: 15.02.2019).

5. Paul Johnson. Experimenting with Half Mankind. *Modern Times: A History of the World from the 1920s to the 1980s*. URL: https://archive.org/stream/ModernTimes_305/42024947-19032115-Johnson-Paul-Modern-Times-the-World-From-the-Twenties-to-the-Nineties-Revised-Edition-Harper-Collins-1991_djvu.txt (Last accessed: 20.02.2019).

6. Джасмін Хрїстов. Парамілітарне насильство, капітал і держава в умовах глобалізації. *Спільне*. 15.02.2017. URL: <https://commons.com.ua/uk/paramilitarne-nasilstvo/> (Дата звернення: 20.02.2019).

7. Pearce J., 2010. *Perverse state formation and securitized democracy in Latin America*. In: *Democratization*, 2010. 17(2), 286-306. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13510341003588716> (Last accessed: 20.02.2019).